

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

DOI : 10.33274/2079-4762-2018-44-2-5-17

УДК 64.066:330.837:327(477)

Антонюк К. І.,
канд. екон. наук,
доцент

Національний інститут стратегічних
досліджень, Київ, Україна
e-mail: ekaterinaia@ukr.net

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СПОЖИВАННЯ В ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

UDC 64.066:330.837:327(477)

Antoniuk K. I.,
PhD in Economic sciences,
Associate Professor

The National Institute for Strategic
Studies, Kyiv, Ukraine
e-mail: ekaterinaia@ukr.net

THE INSTITUTIONAL SUPPORT OF CONSUMPTION SAFETY IN UKRAINE

***Мета.** Мета статті — ідентифікація проблем інституціонального забезпечення безпеки споживання в Україні в процесі європейської інтеграції та напрямів їх розв'язання.*

***Методи.** Теоретичну і методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення інституціоналізму та безпекознавства, які використовуються під час аналізу досконалості інституціонального базису чотирьох сфер безпеки споживання (створення екологічно безпечних умов життя населення, захист прав споживачів, технічне регулювання харчових і нехарчових товарів). Для забезпечення концептуальної цілісності дослідження використано методи: теоретичного узагальнення, порівняння, діалектики, аналізу й систематизації, мозкового штурму, кабінетних досліджень.*

***Результати.** Проаналізовано проблеми інституціонального забезпечення безпеки споживання, на основі чого встановлено складність, нечіткість та інституціональну невизначеність цієї категорії в Україні. Запропоновано досліджувати її інституціональний базис через розгляд в сукупності окремих складових (створення екологічно безпечних умов, захист прав споживачів, технічне регулювання харчової і нехарчової продукції). Акцентовано увагу на позитивних змінах в екологічному векторі безпеки споживання, необхідності усвідомлення бізнесом важливості імплементації ключових аспектів екологічної політики ЄС та впровадження принципів сталого виробництва. Встановлено, що забезпечення безпеки споживання в контексті захисту прав споживачів має базуватися на формуванні власної моделі, заснованої на певному співвідношенні державного втручання, активній позиції асоціацій підприємств і громадськості. Відмічено значний прогрес в модернізації нормативно-правової бази в частині безпечності харчових та нехарчових товарів, що сприятиме пропозиції на ринку продукції, безпечної для споживачів та навколишнього середовища.*

***Ключові слова:** безпека споживання, інституціональне забезпечення, стале споживання та виробництво, екологічна політика, технічне регулювання.*

Постановка проблеми. Проблема забезпечення безпеки споживання товарів і послуг в Україні має розглядатися в декількох аспектах: з одного боку — це випуск якісної та безпечної продукції підприємствами та формування інституціонального підґрунтя для досягнення цього, а з іншого — створення екологічно безпечних умов для життя населення, які відповідають високим світовим стандартам. Використання підприємствами різних прийомів, які вводять в оману споживачів, ігнорування їх прав та інтересів, поява значної кількості недоброякісної продукції, безвідповідальність органів влади в питаннях створення безпечних умов споживання для населення знижує рівень конкурентоспроможності продукції як на внутрішньому, так і на зовнішніх і, у тому числі європейському, ринках, що

пов'язано, насамперед, з недосконалим інституціональним базисом безпеки споживання. Узагальнення нормативно-правових і стратегічних програмних документів регулювання безпеки споживання в частині створення сприятливих екологічних умов для життя населення, захисту прав споживачів, технічного регулювання продукції харчової і нехарчової груп свідчить про відсутність координації у формуванні єдиної державної політики забезпечення споживання як ключової детермінанти економічної безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне розуміння економічної безпеки держави побудовано на загальнотеоретичних напрацюваннях (В. Андрійчук [1], О. Власюк [2], В. Горбулін, Я. Жаліло, З. Варналій [3], А. Мокій [1], С. Мочерний [4], В. Новицький, С. Пирожков) та дослідженні окремих її компонент: інвестиційної (В. Кириленко [5], А. Новікова, Ю. Ситих, Т. Шемет), фінансово-економічної (Н. Дехтяр, О. Дейнека, А. Сухоруков [6]), економіко-географічної (Л. Коковський), регіональної (Л. Гришина [7], Є. Бойко, А. Гуменюк), інноваційної (Л. О. Волошук) тощо. При цьому дослідження безпеки споживання, як компоненти економічної безпеки держави, на сьогодні відсутні. У розвинених країнах світу активно вирішуються проблеми сталого споживання і виробництва (Дж. Гонтелес, А. Дітон [8], Т. Джексон, Ф. Капра, Л. Мікаеліс, Д. Федріго), соціологічні та психоемоційні чинники споживання (Е. Данн, М. Нортон, С. Любомірські). Значний внесок у такі дослідження зроблений вітчизняними вченими (О. Грішньова, А. Котенко, А. Колот, О. Мельниченко, Л. Погоріла, Т. Салтевська [9]). Водночас роботи науковців, спрямовані на створення умов для безпечного споживання, в нашій країні не знаходять практичної реалізації через недосконалість інституціонального базису.

Проблема також посилюється процесом євроінтеграції України, в межах якого вітчизняні підприємства мають враховувати та дотримуватися сучасних умов ринкової діяльності. З підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС держава взяла на себе зобов'язання щодо адаптації інституціонального базису до відповідних вимог. Це виключатиме технічні бар'єри в торгівлі, а саме для вільного доступу до внутрішнього ринку України продукції іноземних виробників, що має підвищити рівень економічної безпеки, а також забезпечити конкурентоспроможність національної економіки. Цьому зокрема сприятиме запровадження дієвого механізму технічного регулювання, у той час як значна невідповідність підприємств до відкритості внутрішнього ринку, неосвіченість в питаннях оцінки відповідності продукції, а через це її неконкурентоспроможність на зовнішніх ринках є реальною загрозою економічній безпеці як держави в цілому, так і окремо взятих суб'єктів господарювання зокрема [10].

Звернемо увагу й на необхідність адаптації екологічного законодавства України до вимог спільної екологічної політики ЄС, зокрема в частині управління довкіллям, якістю атмосферного повітря, води та водними ресурсами, відходами, що визначає ступінь безпечності споживання товарів і послуг в Україні [11].

Не менш важливим є розроблення власної дієвої моделі захисту прав споживачів із відповідним інституціональним базисом, заснованої на вивченні досвіду провідних країн світу та оптимальному співвідношенні державного втручання, участі органів місцевого самоврядування й громадськості [12].

Мета статті — ідентифікація проблем інституціонального забезпечення безпеки споживання в Україні в процесі європейської інтеграції та напрямів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відсутність взаємозв'язку між окремими складовими (створення сприятливих екологічних умов, захист прав споживачів, технічне регулювання випуску продукції) комплексної системи безпеки споживання, неузгодженість інституцій і нормативно-правових актів обумовлюють необхідність модернізації її інституціонального базису на основі гармонізації зі Спільним доробком ЄС (рис. 1).

У межах системного підходу безпеку споживання можна навести як складну категорію, що охоплює сукупність інститутів чотирьох сфер, кожна з яких характеризується певною невизначеністю, нечіткістю, неструктурованістю. У розумінні понять теорії математичної логіки, інститути та інституції за окремими складовими безпеки споживання наведемо у вигляді множин:

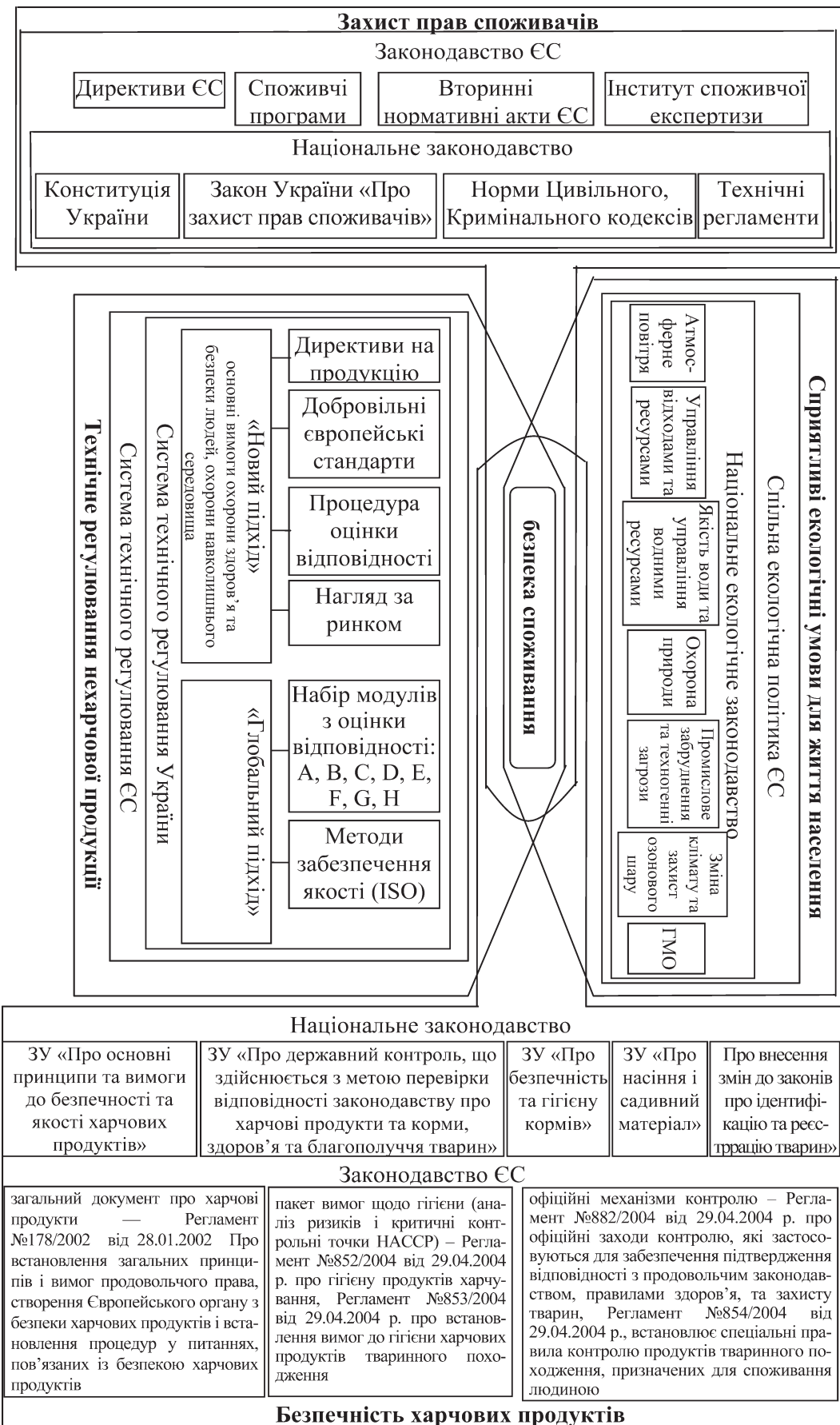

Рисунок 1 — Структурна-логічна схема дослідження інституціонального базису безпеки споживання (складено автором)

$E = \{e_1, e_2, e_3, \dots, e_n\}$ — кінцева множина інститутів та інституцій екологічного напрямку;
 $C = \{c_1, c_2, c_3, \dots, c_m\}$ — кінцева множина інститутів та інституцій за напрямом захисту прав споживачів;

$F = \{f_1, f_2, f_3, \dots, f_j\}$ — кінцева множина інститутів та інституцій за напрямом забезпечення безпеки харчової продукції;

$T = \{t_1, t_2, t_3, \dots, t_k\}$ — кінцева множина інститутів та інституцій за напрямом технічного регулювання нехарчової продукції.

Виокремимо з множин E, C, F, T підмножини, які охоплюють національні інститути, не гармонізовані з законодавством ЄС (E_1, C_1, F_1, T_1), та європейські норми, що вже імплементовані в Україні (E_2, C_2, F_2, T_2), тому множини інститутів за кожним напрямом будуть мати вигляд:

$$E = E_1 \cup E_2, \quad C = C_1 \cup C_2, \quad F = F_1 \cup F_2, \quad T = T_1 \cup T_2.$$

Таким чином, інституціональний базис безпеки споживання в Україні можемо визначити шляхом сумування множин сукупності інститутів та інституцій:

$$SC = E \cup C \cup F \cup T.$$

Проаналізуємо вітчизняний і європейський інституціональні бази за кожним із напрямів.

Важливе місце в системі безпеки споживання товарів і послуг займають **питання створення сприятливих екологічних умов** для життя населення (рис. 1). За даними офіційної статистики [13, с. 211], близько 45 % ВВП та 60 % експорту України припадає на видобуток та переробку ресурсів, що негативно впливає на екологію, викликає утворення відходів і викидів забруднювальних речовин. Це погано відбивається на рівні життя населення та ресурсному потенціалі країни.

Країни ЄС зосереджують свою увагу на забезпеченні екологічної безпеки та побудові системи «колективної відповідальності» за стан навколишнього природного середовища. Екологічні питання знаходяться на одному рівні з економічними, при цьому, незважаючи на труднощі, пов'язані з дисбалансом у зовнішній торгівлі та дією різних екологічних стандартів, країнам ЄС вдалося виробити спільну політику (рис. 2).

Одним із результатів спільної діяльності країн ЄС у сфері захисту навколишнього середовища є Екологічна програма для Європи, в основі якої закладено 12 екологічних проблем сьогодення, 5 з яких (зміна клімату, руйнація стратосферного озону, втрата біорозмаїття, аварії з важкими екологічними наслідками, підкислення і збільшення концентрації тропосферного озону) виокремлено як пріоритетні [14, с. 71].

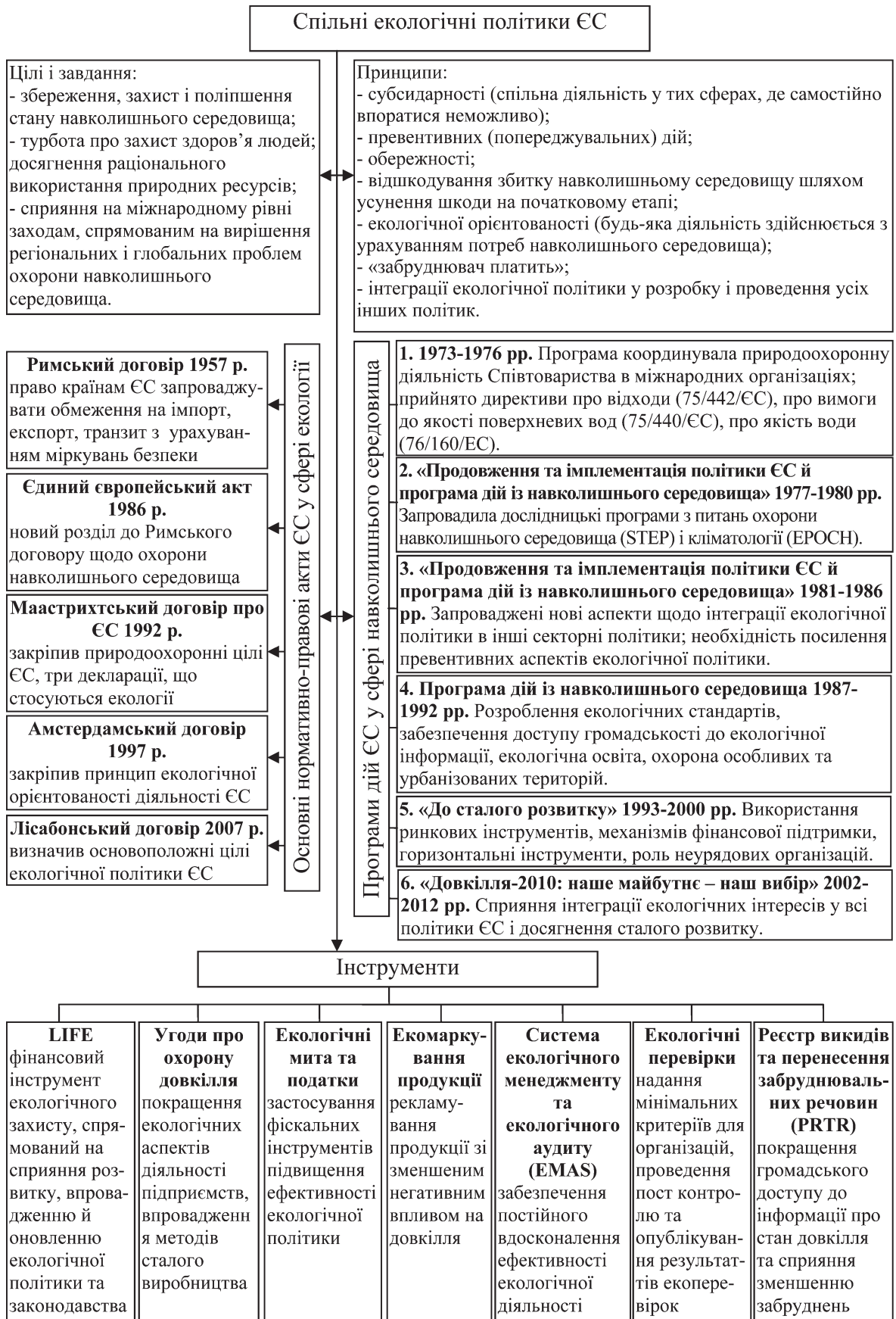
Природоохоронне законодавство країн ЄС характеризується такими особливостями [16]:

— орієнтація на сталий розвиток, що залежить від законодавчих інструментів та ініціатив, рішень та заходів, які використовують органи влади і місцевого самоврядування при реалізації природоохоронних дій;

— використання цілісного підходу у взаємозв'язку між нормами, що регулюють сферу охорони навколишнього середовища, а також суспільними інтересами та поглядами.

Політику ЄС у сфері захисту навколишнього середовища фінансують держави-члени ЄС. Проте у випадку необхідності залучення високих витрат для певної країни Рада ЄС може ухвалювати відповідні рішення з тимчасовими відхиленнями від запланованого бюджету. В ЄС у процесі децентралізації влади національні уряди багатьох країн передали широке коло повноважень з охорони навколишнього природного середовища органам місцевого самоврядування [17].

Нові держави ЄС та країни, що співпрацюють з ЄС, у тому числі й Україна, повинні адаптувати своє національне екологічне законодавство до «acquis», правил, директив та інших екологічних норм ЄС [13, с. 213], для чого необхідні значні інвестиції (до 2–3 % ВВП щорічно протягом кількох років).

Рисунок 2 — Інституціональний базис Спільних екологічних політик ЄС (складено на основі [14, с. 158; 15])

Україна в аспекті адаптації екологічного законодавства до стандартів ЄС активно розвивається. Відповідно до Угоди про асоціацію у сфері повноважень Міністерства екології та природних ресурсів знаходяться 8 напрямів та 20 Директив, необхідних до імплементації: управління довкіллям та інтеграція екологічної політики до інших галузевих політик; якість атмосферного повітря; управління відходами та ресурсами; якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище; охорона природи; промислове забруднення та техногенні загрози; зміна клімату та захист озонового шару; генетично модифіковані організми. За кожним із них вже прийнято або розроблено проекти відповідних нормативних документів.

Виходячи із значення екологічних питань для забезпечення високих стандартів життя людей та вирішальної ролі в сталому розвитку країн, зрозуміло, що екологічна політика є ключовим інструментом внутрішньої інтеграції ЄС, а розглянуті інструменти (див. рис. 2) забезпечують створення чітких прозорих умов взаємодії влади, бізнесу та людини в єдиній збалансованій і гармонізованій системі. Значні позитивні зміни в екологічному векторі інституціонального базису України мають бути підкріплені усвідомленням бізнесом необхідності імплементації ключових аспектів екологічної політики ЄС та впровадження принципів сталого виробництва.

Посилення конкуренції на ринках товарів і послуг призводить до використання виробниками широкого спектру методів боротьби за споживача, які можуть вводити його в оману та не завжди відповідають нормам законодавства. Тому питання *захисту прав споживачів* є домінуючими в системі забезпечення безпеки споживання (рис. 1). У економічно розвинених країнах цей напрям є одним із пріоритетів соціальної політики, а його інституціональний базис формувався протягом століть. Багаторічний досвід довів ефективність моделі системи захисту прав споживачів, за якої саме органи державної влади займаються законотворчою діяльністю, спираючись на думку асоціацій підприємств, громадських організацій, та здійснюють контроль за дотриманням вимог законодавства. Проте в багатьох країнах світу, де сформовані історичні передумови домінування місцевого самоврядування та ментальності населення, захист прав споживачів належить до сфери діяльності органів місцевого самоврядування [12, с. 17].

Основою європейської системи захисту прав споживачів є споживча політика Європейського Союзу як індикатор стану і розвитку європейського економічного, політичного й суспільного простору. Європейська Комісія реалізує прийняту нею «Стратегію споживчої політики ЄС», в основу якої закладено підхід зміщення акценту з можливостей виробників на потреби споживачів [18, с. 56]. Стратегією визначено такі пріоритети в діяльності Європейської Комісії та урядів країн ЄС: розбудова системи моніторингу споживчих ринків та національних споживчих політик; дієве законодавство щодо порушення прав споживачів та вчасні відшкодування; освічений та поінформований споживач зі зростанням рівню потреб; збільшення впливу споживачів на політику інших секторів; вдосконалення законодавчої бази.

Основним засобом регулювання захисту прав споживачів, як і в інших сферах, є директиви, які містять мінімальні стандарти захисту.

Важливе місце в системі захисту прав споживачів в ЄС відводиться організаціям громадянського суспільства, які є неурядовими, а значить, незалежними в своїй діяльності. Уряди багатьох європейських країн підтримують таку громадську активність і делегують їй частину важливих для держави функцій. Європейські підходи до стимулювання громадянської діяльності споживачів та врахування позицій провідних незалежних споживчих організацій постійно знаходяться в центрі уваги Європейської Комісії та урядів країн Євросоюзу.

Загалом, ЄС прагне до створення загальноєвропейських стандартів у сфері споживання. Такі стандарти визначають певний рівень економічного та соціального розвитку ЄС і є взірцем для нових членів Євросоюзу, а також для країн-кандидатів сьогодні та в майбутньому. Однак, окрім загальноєвропейської політики захисту прав споживачів, кожна країна має свій унікальний досвід.

Інституціональний базис захисту прав споживачів в Україні, окрім Закону України «Про захист прав споживачів», нараховує понад 30 законів та підзаконних нормативних актів. Насамперед, права споживачів захищає Конституція України, стаття 42 якої проголошує: «Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів» [19]. Також закріплено одночасно чимало норм, які прямо або опосередковано стосуються питань захисту прав та інтересів споживачів. Наприклад, у частині I статті 50 Конституції України право громадян на вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів та предметів побуту, у статті 22 — конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, не допускається звуження змісту та обсягу чинних прав [19], що безпосередньо стосується захисту прав споживачів.

Закон України «Про захист прав споживачів» регулює відносини між споживачами товарів (крім харчових продуктів), робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг. У законі встановлено, що «...державою забезпечується споживачам захист їх прав, надає можливість вільного вибору продукції, здобуття знань і кваліфікації, необхідних для прийняття самостійних рішень під час придбання та використання продукції відповідно до їх потреб, і гарантує придбання або одержання продукції іншими законними способами в обсязі, що забезпечує рівень споживання, достатній для підтримання здоров'я і життєдіяльності» [20].

Підписання Угоди про асоціацію потребувало удосконалення механізмів і форм захисту прав споживачів. Нажаль, поки що наближення законодавства України до вимог ЄС із захисту прав споживачів відбулось не в повному обсязі. Частково у 2017 р. приведений у відповідність до права ЄС Закон «Про захист прав споживачів», який враховує окремі норми ЄС щодо забезпечення захисту прав споживачів, проте потребує подальшого удосконалення з урахуванням досвіду провідних країн. Було досягнуто прогрес в адаптації директиви стосовно товарів, які становлять загрозу для здоров'я та безпеки споживачів, директиви, що стосується захисту прав споживачів під час встановлення цін на товари, що пропонуються споживачам, а також прийняття закону України «Про інформацію для споживачів харчових продуктів». Важливими, з точки зору захисту прав споживачів, є законодавчі норми, що стосуються споживчого кредитування та електронної комерції. Також прогресивними законодавчими змінами в цій сфері є запропоновані законопроекти, що вносять зміни до законодавства у сфері захисту прав споживачів (№ 5548), щодо удосконалення захисту прав споживачів фінансових послуг (№ 2456), а також внесення змін до закону про туризм (№ 7300).

Аналізуючи різні моделі захисту прав споживачів провідних країн світу, слід зазначити, що всі вони базуються на певному співвідношенні державного втручання та активній позиції асоціацій підприємств і громадськості, за наявності відповідної нормативно-правової бази та інфраструктури. Імплементация європейської практики, принципів побудови, директив та установ захисту прав споживачів в українське середовище не дозволить забезпечити гідний захист споживачів через ментальні, організаційні та ресурсні особливості нашої країни. Тому захист прав споживачів в контексті забезпечення безпеки споживання має базуватися на власній моделі, адаптованій відповідно до кращих світових практик.

Безпека харчової продукції є однією з вирішальних складових економічної, продовольчої безпеки та безпеки споживання (рис. 1). Вона визначає спроможність країни ефективно контролювати виробництво і ввезення безпечного та якісного продовольства.

Згідно з європейською моделлю, ключовим документом, який регламентує безпечність харчових продуктів та встановлює норми продовольчого права, є Регламент № 178 від 2002 р. Його аналіз дозволяє зробити такі висновки: законодавство ЄС у сфері безпеки продуктів харчування має горизонтальну структуру; норми продовольчого права спрямовані на ефективний захист споживачів, включаючи застосування чесних практик торгівлі харчовими продуктами, забезпечують рівні права та свободу переміщення хар-

чових продуктів у межах ЄС; основна відповідальність за дотримання правил безпеки покладається на операторів ринку, тоді як держава виконує дорадчі, наглядові й регуляторні функції; контроль безпеки продуктів харчування за принципом «від лану до столу» охоплює всі етапи виробництва, перероблення й реалізації харчових продуктів; контроль безпеки харчових продуктів базується на оцінюванні ризиків; у країнах ЄС продукти харчування не потребують сертифікації [21, с. 62].

Система державного регулювання безпечності харчових продуктів в ЄС побудована таким чином, щоб уникнути зайвого навантаження на бізнес. Вимоги встановлюються лише тією мірою, якою це потрібно для гарантування безпечності. У цих умовах суб'єкт, що контролює, сприймається як наставник, головною метою якого є навчити виробника, а не покарати [22, с. 176].

Що стосується якості продуктів харчування, то це питання регулюється за допомогою стандартів управління якістю виробником. Для цього Міжнародною організацією стандартизації ISO розроблено близько 1000 стандартів, які спеціально призначені для харчових продуктів, їх маркування та пакування [21, с. 62]

У контексті підписаної Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в напрямі безпечності харчових продуктів в Україні також ведеться активна робота із забезпечення високого рівня захисту споживачів. Угода дозволяє українським виробникам не лише вийти на ринок ЄС, а й зробити безпечнішими продукти харчування для національного споживача. Ухвалена всеохоплююча стратегія імплементації Глави 4 Угоди, яка передбачає впровадження понад 250 актів ЄС. Прийняті рамкові закони «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», «Про державний контроль, що здійснюється з метою перевірки відповідності законодавству про харчові продукти та корми, здоров'я та благополуччя тварин», «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною» та зміни до Закону України «Про насіння і садовий матеріал».

Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» передбачає запровадження європейської системи забезпечення безпеки харчових продуктів, побудованої на принципі «від лану до столу». Держава, відповідно до цього закону, лише визначає параметри безпечності продукції та здійснює контроль за їх дотриманням. Контрольні функції покладені на єдиний державний орган, сфера відповідальності якого охоплює весь харчовий ланцюг, включаючи питання здоров'я та благополуччя тварин, ветеринарної медицини, ідентифікації й реєстрації тварин, безпечності харчових продуктів і кормів, здоров'я та захисту рослин, а також побічних продуктів тваринного походження. Важливим є покладення відповідальності за безпечність на операторів ринку. Розробленням стандартів займаються асоціації товаровиробників і споживачів, екологічні громадські організації. Закріплено обов'язок поетапного впровадження постійно діючих процедур, оснований на принципах системи аналізу небезпечних факторів та системи НАССР, яка в Україні з вересня 2019 р. є обов'язковою для всіх харчових підприємств. Сертифікація харчових продуктів є необов'язковою, а під час виробництва харчових продуктів оператор ринку може користуватися технічними умовами, державна реєстрація яких є необов'язковою. Змінюються загальні вимоги до гігієни при поводженні з харчовими продуктами, які замінюють значну кількість санітарно-ветеринарних правил.

Загалом спостерігається значний прогрес у виконанні Угоди про асоціацію в частині імплементації нормативно-правової бази з безпечності харчових продуктів. Створення такого потужного інституціонального підґрунтя для безпечного споживання дозволить забезпечити захист інтересів споживачів і надання їм належної інформації про харчові продукти, підвищити загальну безпечність харчових продуктів і кормів, захист життя і здоров'я людей, тварин і рослин. Проте існують певні загрози, пов'язані з недосконалістю організаційної структури Держпродспоживслужби в контексті реформи децентралізації в частині забезпечення державного нагляду за безпечністю та окремими показниками якості харчових продуктів, а також нерозумінням підприємствами європейської моделі регулювання ринку.

Поряд із формуванням інституціонального базису безпечності харчових продуктів істотно модернізується *система технічного регулювання* товарів нехарчової групи (див. рис. 1). У рамках Світової організації торгівлі (СОТ) Угодою про технічні бар'єри в торгівлі [23] та Угодою про санітарні та фітосанітарні заходи [24] застосування стандартів є добровільним, обов'язковими є встановлені в національних законодавчих і нормативно-правових актах вимоги до безпеки продукції та послуг для здоров'я і життя громадян, майна, рослин, тварин, навколишнього середовища, національної безпеки та боротьби з оманною практикою.

Головним завданням системи технічного регулювання є забезпечення розміщення на ринку продукції, безпечної для споживачів, користувачів та навколишнього середовища й запровадження економічної політики, спрямованої на стимулювання інновацій, підвищення конкуренції, скорочення виробничих витрат (національний рівень) та сприяння розвитку торгівлі шляхом усунення технічних бар'єрів (міжнародний рівень) [25, с. 7].

Загалом гармонізація стандартів є позитивним чинником розвитку економіки, оскільки досвід розвинених країн підтверджує, що кожна одиниця національної валюти, вкладена в стандарти, в подальшому дозволяє отримати від 20 до 40 одиниць прибутку; оптимізується рівень використання міжнародних стандартів у загальному числі національних з метою захисту внутрішнього ринку, підтримки національного виробника, забезпечення економічної безпеки країни. Так, у країнах-членах ЄС рівень гармонізованих стандартів досягає 60–80 %.

Директиви «Нового підходу» (прийнятий Радою Європи 7 травня 1985 р.) встановлюють вимоги до певної категорії продукції, які чітко і точно формулюють кінцевий результат. До кожної з них додається перелік добровільних європейських стандартів, дотримання яких забезпечує відповідність вимогам Директив. При цьому застосування цих стандартів є добровільним, до виробника висуваються лише вимоги безпеки продукції і виробництва, а питання технологічності, якості, конкурентоспроможності продукції вирішуються безпосередньо виробником. Виготовлена продукція, яка відповідає вимогам, гармонізованим з директивою ЄС європейських стандартів, розглядається як відповідна суттєвим вимогам директиви (принцип презумпції відповідності). Розміщення продукції на ринку ЄС відбувається після проходження процедури оцінки відповідності. Нагляд за ринком забезпечують державні органи [10, с. 71].

Таким чином, технічне регулювання за нового підходу акцентує увагу на вимогах до продукції з метою забезпечення високого рівня захисту населення, а технічне розв'язання цих завдань — це безпосередньо відповідальність виробника. Тобто в той час, як в старій системі сертифікації та стандартизації контроль безпечності продукції відбувався через документи — сертифікати, в новій європейській системі технічного регулювання — методами ринкового нагляду, тобто шляхом контролю готової продукції, а не процесів її виробництва. Отже, система технічного регулювання ЄС забезпечує вільний обіг товарів та обмежує адміністративне втручання в господарську діяльність підприємств.

Виходячи з цього, в ЄС, а тепер і в Україні запроваджено практику щодо декларування відповідності, а сама декларація як документ не реєструється, однак результатом процесу підтвердження відповідності є надання права виробнику маркувати свою продукцію знаком CE (Conformite Europeenne — європейська відповідність). Тому глобальний підхід до оцінювання відповідності (прийнятий Радою Європи 21 грудня 1989 р.) спрямований на спрощення процедури доказу відповідності на підставі модульної моделі. Модулі та їх комбінації залежно від продукції та ступеня ризику використовуються для різних стадій процедур оцінки відповідності. З восьми модулів тільки в трьох (B, E, F) відповідність підтверджується сертифікатом, в інших п'яти — декларацією про відповідність. Такий підхід дозволяє формувати безліч сполучень модулів, щоб збільшити кількість схем підтвердження відповідності, після чого визначити більш практичну схему, адекватну рівню можливого ризику заподіяння шкоди конкретною продукцією [10, с. 72].

Висновки. Проведені дослідження свідчать, що безпека споживання є складною, нечіткою та інституціонально невизначеною категорією, яка охоплює сукупність інститутів

чотирьох сфер (створення екологічно безпечних умов життя населення, захист прав споживачів, технічне регулювання харчових і нехарчових товарів), кожна з яких характеризується своїм власним інституціональним базисом, що модернізується в процесі євроінтеграції.

Істотні позитивні законодавчі зміни в екологічному векторі безпеки споживання в Україні мають бути підкріплені усвідомленням бізнесом необхідності імплементації ключових аспектів екологічної політики ЄС та впровадження принципів сталого виробництва.

Враховуючи ментальні, організаційні та ресурсні особливості України, захист прав споживачів у контексті забезпечення безпеки споживання має базуватися на власній моделі, заснованій на певному співвідношенні державного втручання та активній позиції асоціацій підприємств і громадськості, за наявності відповідної нормативно-правової бази та інфраструктури.

Значний прогрес щодо імплементації європейської нормативно-правової бази в частині безпечності харчових та нехарчових товарів сприятиме розміщенню на ринку продукції, безпечної для споживачів, користувачів та навколишнього середовища.

Відсутність взаємозв'язку між окремими складовими безпеки споживання в єдиній комплексній системі, неузгодженість інституцій і нормативно-правових актів обумовлює необхідність подальшої модернізації її інституціонального підґрунтя на основі гармонізації зі Спільним доробком ЄС в контексті процесу євроінтеграції.

Список літератури / References.

1. Інвестиційна безпека перехідних економік в умовах глобальної інтеграції: теоретико-методологічні підстави та прикладні аспекти : монографія / [за ред. В. Андрійчука, М. Флейчук, А. Мокія]. Запоріжжя ; Львів : Запорізький інститут економіки і інформаційних технологій ; Регіональний філіал НІСД у м. Львові, 2012. 437 с.

Andrijchuk, V., Flejchuk, M., Moki, A. (eds.) (2012). *Investytsiina bezpeka perehidnykh ekonomik v umovax hlobalnoi intehracii: teoretyko-metodolohichni pidstavy ta prykladni aspekty* [Investment security of transition economies in the context of global integration: theoretical and methodological foundations and applied aspects]. Zaporizhzhya, Zaporizkyi instytut ekonomiky i informatsiinykh tekhnolohii. 437 p.

2. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку : наукова доповідь. К. : Національний інститут проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, 2008. 52 с.

Vlasjuk, O. S. (2008). *Teorija i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku* [The theory and practice of economic security in the system of science of economics]. Kyiv, Natsionalnyi instytut problem mizhnarodnoi bezpeky pry Radi natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy Publ., 52 p.

3. Варналій З. С., Мельник П. В., Тарангул Л. Л., Лібанова Е. М. [та ін.]. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. д-ра екон. наук, проф. З. С. Варналія. К. : Знання, 2009. 647 с.

Varnalij, Z. S., Melnyk, P. V., Taranhul, L. L., Libanova, E. M. & oth. (2009). *Ekonomichna bezpeka* [Economic security]. Kyiv, Znannia Publ., 647 p.

4. Мочерный С., Плотников А. Экономическая безопасность в контексте государственного суверенитета Украины // Экономика Украины. 1998. № 4. С. 4–12.

Mochernyi, S., Plotnykov, A. (1998). *Ekonomicheskaya bezopasnost v kontekste gosudarstvennogo suverenyteta Ukraini* [Economic security in the context of state sovereignty of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy* [Ukrainian economy], no. 4, p.4–12.

5. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія. К. : КНЕУ, 2005. 232 с.

Kyrylenko, V. I. (2005). *Investytsiina skladova ekonomichnoi bezpeky* [Investment component of economic security]. Kyiv, KNEU Publ., 232 p.

6. Сухоруков А. І., Ладюк О. Д. Фінансова безпека держави : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. 192 с.

Sukhorukov, A. I., Ladiuk, O. D. (2007). *Finansova bezpeka derzhavy* [Financial security of the state]. Kyiv, Tsentri uchbovoi literatury Publ., 192 p.

7. Гришина Л., Бойко Є. Економічна безпека регіонів України в умовах посилення ризиків нестабільності // Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства. 2016. URL : <http://studlib.org.ua/indcx.php/eprs/article/view/14>.

Hryshyna, L., Boiko, Ye. (2016). *Ekonomichna bezpeka rehioniv Ukrainy v umovakh posylennia ryzykiv nestabilnosti* [Economic security of the regions of Ukraine in conditions of increasing instability risks]. *Ekonomiko-pravova paradyhma rozvytku suchasnoho suspilstva* [The economic and legal paradigm of development a modern society]. URL : <http://studlib.org.ua/indcx.php/eprs/article/view/14>.

8. Deaton A. (2010). Price Indexes, Inequality, and the Measurement of World Poverty. *American Economic Review*. 100 (1). pp. 5–34.

9. Сальтевська Т. Г. Особисте споживання в умовах формування соціального ринкового господарства : автореф. ... дис. канд. екон. наук. Харків, 2009. 21 с.

Saltevska, T. H. (2009). *Osobyste spozhyvannia v umovakh formuvannia sotsialnoho rynkovoho hospodarstva* [Personal consumption in the formation of a social market economy. Abstract Diss. PhD econ. of science]. Kharkiv, 21 p.

10. Антонюк К. І., Антонюк Д. А. Безпека споживання як ключова детермінанта сучасної системи технічного регулювання України // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Серія «Економічні науки». Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2016. Вип. 3 (64). С. 66–75.

Antonyuk, K. I., Antonyuk, D. A. (2016). *Bezpeka spozhivannya iak klyuchova determinanta suchasnoi systemy tehnicznego reguluvannya Ukraini* [Consumer safety as a key determinant of the modern system of technical regulation of Ukraine]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu ekonomiky i torhivli imeni Mykhaila Tugan-Baranovskoho. Seriiia «Ekonomichni nauky»* [Bulletin of the Donetsk National University of Economics and Trade named after Mikhail Tugan-Baranovsky. Series «Economic Sciences»], no. 3 (64), p. 66–75.

11. Носа А. М. Особливості формування, розвитку та здійснення спільної екологічної політики Європейського Союзу як інструменту забезпечення екологічної безпеки світового співтовариства // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. № 13, Ч. 2. С. 56–60.

Nosa, A. M. (2017). *Osoblyvosti formuvannia, rozvytku ta zdiisnennia spilnoi ekolohichnoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu yak instrumentu zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky svitovoho spivtovarystva* [Features of the formation, development and implementation of a common environmental policy of the European Union as an instrument for ensuring environmental safety of the world community]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo* [Scientific herald of Uzhgorod National University. Series : International Economic Relations and World Economy], no. 13, p. 2, p. 56–60.

12. Лащак В. В., Лащак Т. В. Система захисту прав споживачів у провідних країнах світу // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2014. № 25. С. 15–18.

Lashhak, V. V., Lashhak, T. V. (2014). *Systema zakhystu prav spozhyvachiv u providnykh krainakh svitu* [Consumer rights protection system in the leading countries of the world]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Ekonomika»* [Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Economics series], no. 25, p. 15–18.

13. Загорський В. С. Екологічна політика ЄС і проблеми формування системи екологічного управління в Україні // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. № 3 (107). С. 210–221.

Zahorskyi, V. S. (2014). *Ekolohichna polityka YeS i problemy formuvannia systemy ekolohichnoho upravlinnia v Ukraini* [EU ecological policy and problems of the system of ecological management in Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy* [Socio-economic problems of the modern period of Ukraine], no. 3 (107), p. 210–221.

14. Шевчук, В. Я., Саталкін, Ю. М., Білявський, Г. О. Екологічне управління. К. : Либідь, 2004. 432 с.

Shevchuk, V. Ya., Satalkin, Yu. M., Bilyavskij, G. O. (2004). *Ekolohichne upravlinnia* [Environmental management]. Kyiv, Lybid Publ., 432 p.

15. Treaty establishing the European Economic Community (1957). URL : <http://www.cvse.eu/obj/en-ссa6ba28-0bf3-4ce6-8a76-6b0b3252696e>.

16. Микієвич М. М., Андрусевич А. О. Європейське право навколишнього середовища : навч. посіб. Львів, 2004. 256 с.

Mikievich, M. M., Andrusevich, A. O. (2004). *Yevropeiske pravo navkolyshnoho seredovushcha* [European environmental law]. Lviv, 256 p.

17. Посельський В. Європейський Союз. Інституційні основи європейської інтеграції. К., 2002. 168 с.

Poselskij, V. (2002). *Yevropeyskiy Soiuz. Instytutsiini osnovy yevropeiskoi intehtratsii* [European Union. Institutional Framework for European Integration]. Kyiv, 168 p.

18. Бородачова Н. Європейський контекст розвитку системи захисту прав споживачів // Маркетинг в Україні. 2012. № 1. С. 56–60.

Borodachova, N. (2012). *Yevropeyskiy kontekst rozvytku systemy zakhystu prav spozhyvachiv* [The European Context of the Consumer Rights Protection System Development]. *Marketynh v Ukraini* [Marketing in Ukraine], no.1, p. 56–60.

19. Constitution of Ukraine. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.

20. Закон України «Про захист прав споживачів» №1023-ХІІ редакція від 01.01.2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023>.

The Law of Ukraine «On consumer rights protection». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

21. Чурилова Т. М. Щодо питання адаптації українського законодавства до вимог Європейського Союзу у сфері безпеки продуктів харчування / Т. М. Чурилова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція. 2015. № 14. Т. 2. С. 60–63.

Churilova, T. M. (2015). *Shchodo pytannia adaptatsii ukrainskoho zakonodavstva do vymoh Yevropeiskoho Soiuzu u sferi bezpeky produktiv kharchuvannia* [On the issue of adaptation of Ukrainian legislation to the requirements of the European Union in the field of food safety]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurytsprudentsiia*, [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series : Jurisprudence], no. 14, p. 2, p. 60–63.

22. Чурилова Т. М., Малус А. І. Гармонізація законодавства України і Європейського Союзу у сфері контролю безпечності харчових продуктів // Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 1. С. 175–178.

Churilova, T. M., Malus, A. I. (2016). *Harmonizatsiia zakonodavstva Ukrainy i Yevropeiskoho Soiuzu u sferi kontroliu bezpechnosti kharchovykh produktiv* [Harmonization of legislation of Ukraine and the European Union in the field of food safety control]. *Porivnialno-analitychne pravo* [Comparative and analytical right], no. 1, p. 175–178.

23. Agreement on Technical Barriers to Trade. URL : https://www.wto.org/english/tratop_e/tbt_e/tbt_e.htm.

24. The WTO Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures (SPS Agreement). URL : https://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/spsagr_e.htm.

25. Притульська Н., Мотузка Ю. Технічне регулювання: міжнародні практики та вітчизняні реалії // Вісник КНТЕУ. 2015. № 3. С. 5–21.

Pritulska, N., Motuzka, Yu. (2015). *Tekhnichne rehuliuвання: mizhnarodni praktyky ta vitchyzniani realii* [Technical regulation: international practice and domestic realities]. *Visnik KNTEU* [Bulletin KNTEU], no. 3, p. 5–21.

26. Кривошея С. О., Дядюра К. О. Обґрунтування національної системи технічного регулювання та її трансформації до загальноєвропейської // Системи и процессы управления. 2015. № 2/3 (22). С. 56–60.

Krivosheya, S. O., Dyadyura, K. O. (2015). *Obgruntuvannia natsionalnoi systemy tekhnichnoho rehuliuвання ta yii transformatsii do zahalnoievropeiskoi* [Justification Nation-

al technical regulation system and its transformation into the European]. *Sistemy i protsessy upravleniya* [Systems and processes management], no. 2/3 (22), p. 56–60.

Цель. Цель статьи — идентификация проблем институционального обеспечения безопасности потребления в Украине в процессе европейской интеграции и определение направлений их решения.

Методы. Теоретическую и методологическую основу исследования составляют фундаментальные положения институционализма и основ безопасности, которые используются при анализе совершенства институционального базиса четырех сфер безопасности потребления (создание экологически безопасных условий жизни населения, защита прав потребителей, техническое регулирование пищевых и непищевых товаров). Для обеспечения концептуальной целостности исследования использованы методы: теоретического обобщения, сравнения, диалектики, анализа и систематизации, мозгового штурма, кабинетных исследований.

Результаты. Проанализированы проблемы институционального обеспечения безопасности потребления, на основе чего установлена сложность, нечеткость и институциональная неопределенность этой категории в Украине. Предложено исследовать ее институциональный базис через рассмотрение в совокупности отдельных составляющих (создание экологически безопасных условий, защита прав потребителей, техническое регулирование пищевой и непищевой продукции). Акцентировано внимание на положительных изменениях в экологическом векторе безопасности потребления, необходимости осознания бизнесом важности имплементации ключевых аспектов экологической политики ЕС и внедрения принципов устойчивого производства. Установлено, что обеспечение безопасности потребления в контексте защиты прав потребителей должно базироваться на формировании собственной модели, основанной на определенном соотношении государственного вмешательства, активной позиции ассоциаций предприятий и общественности. Отмечен значительный прогресс в модернизации нормативно-правовой базы в части безопасности пищевых и непищевых товаров, что будет способствовать росту предложения на рынке продукции, безопасной для потребителей и окружающей среды.

Ключевые слова: безопасность потребления, институциональное обеспечение, устойчивое потребление и производство, экологическая политика, техническое регулирование.

Objective. Identification of problems of the institutional support of consumption safety in Ukraine in the European integration process and identification of directions for their solution.

Methods. The theoretical and methodological basis of the research are the fundamental positions of institutionalism and security science, which are used in analyzing the institutional basis of the four areas of consumption safety (creation of environmentally safe living conditions of the population, protection of consumer rights, technical regulation of food and non-food products). Methods of theoretical generalization, comparison, dialectics, analysis and systematization, brainstorming, desk research are used to ensure the conceptual integrity of the study.

Results. The problems of institutional support of consumption safety are analyzed. On the basis of which the complexity, obscurity and institutional uncertainty of this category in Ukraine are determined. It is proposed to investigate its institutional basis through consideration in the aggregate of individual components (creation of environmentally safe conditions, protection of consumer rights, technical regulation of food and non-food products). The emphasis is on the positive changes in the environmental safety of consumption, the need for the business to be aware of the importance of implementing the key aspects of the EU environmental policy and the implementation of the principles of sustainable production. It has been established that ensuring consumer safety in the context of consumer rights protection should be based on the formation of its own model, based on a certain ratio of state intervention, the active position of enterprises associations and the public. Significant progress has been made in modernizing the regulatory framework on the safety of food and non-food products, which will facilitate the placing on the market of products, which are safe for consumers and the environment.

Key words: consumption safety, institutional provision, sustainable consumption and production, environmental policy, technical regulation.

Надійшла до редакції 30.11.2018